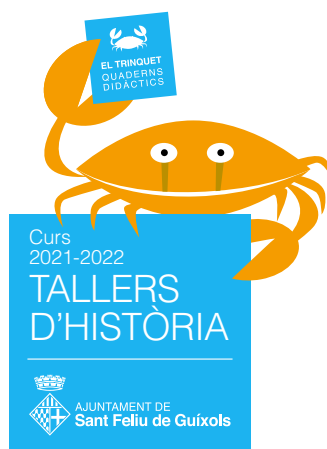




Il·lustracions
Laura Auladell

Text
Jordi Homs



EDITA
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

COL·LECCIÓ
El Trinquet
Quaderns Didàctics
Núm. 13

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
Tallers d'Història. Curs 2021-2022

AUTORIA DEL CONTE
Jordi Homs

AUTORIA DE "PER SABER-NE MÉS"
M. Àngels Suquet

MAQUETACIÓ
Dosis Studio

IL·LUSTRACIONS
Laura Auladell



El nom *trinquet* en terminologia naval serveix per designar el pal més proper a proa en les embarcacions de més d'un pal o també la vela que s'enverga en el trinquet. En la parla popular ganxona s'anomenen *trinquets* els petits crancs que hi ha a les roques.

ISBN: 978-84-947363-9-1
Exemplar gratuït

Qualsevol part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, il·lustracions i fotografies, pot ser reproduïda, emmagatzemada i/o transmesa sempre i quan es demani l'autorització prèvia de l'autor, l'editor o el titular dels drets d'explotació.



AJUNTAMENT DE
Sant Feliu de Guíxols



Presentació

Aquest conte es proposa explicar la història de sant Fèlix o sant Feliu des d'un vessant humà i proper, sense les crues descripcions que, per tradició, es fan de les tortures que van patir els màrtirs. En definitiva és un conte perquè els infants coneguin la vida i fets de Fèlix i dels seus amics.

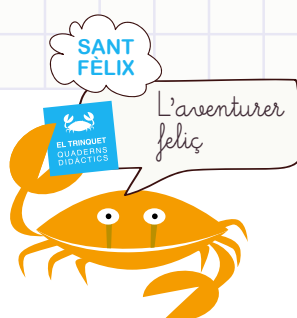
El nom que ha escollit l'autor ha estat Fèlix, el nom llatí, perquè significa *feliç* i ens dona un dels trets característics del personatge que és la vitalitat i energia que va tenir i mantenir fins al final. Aquesta característica també és una de les que es remarquen en els textos antics, a partir dels quals se'ns ha transmès la biografia i martiri de Sant Feliu.

La inspiració per fer aquest conte va sorgir quan l'autor contemplava el gravat on es representa el martiri de Sant Feliu. Aquest gravat mostra l'ascensió del sant al cel. És presentat en primer terme, sostingut per tres querubins i amb la roda de molí al coll. Al fons hi ha una vista de Sant Feliu de Guíxols d'època medieval, amb el monestir a l'esquerra. L'actual Rambla quedaria a la dreta de la vila, fora de la muralla. A la banda inferior, a l'esquerra hi ha Sant Elm i, a la dreta, un penya-segat, Calassanç (actual moll dels pescadors). A sota del sant naveguen uns vaixells. No queda clar si ha estat llençat des d'un dels vaixells o precipitat des de Calassanç, existeixen aquestes dues versions del martiri.

De fet, el conte va néixer quan Jordi Homs va adonar-se que, al cel, hi apareix una figura. És una figura que no ha esmentat cap de les persones o erudits que han analitzat el gravat! Al cel, acompanyant discretament el seu amic... present mentre patia i esperant retrobar-se amb ell, Jordi Homs hi va descobrir santa Eulàlia. Us convidem a gaudir i a inspirar-vos amb la seva aventura.



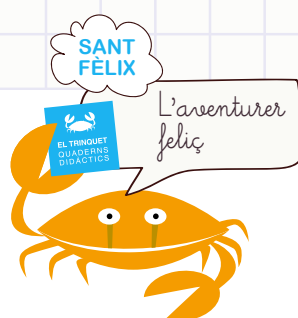
Estem a Cil·litània, una ciutat del nord d'Àfrica, que en aquell temps (finals del segle II dC) formava part de l'Imperi Romà, a l'actual Tunísia.



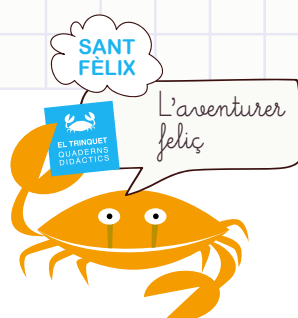
A en Fèlix, un noi molt somiatruïtes, que era fill d'un ric comerciant i d'una mare molt presumida, li agradava molt anar al gran mercat amb en Cugui, el seu millor amic.



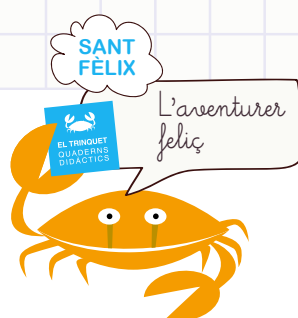
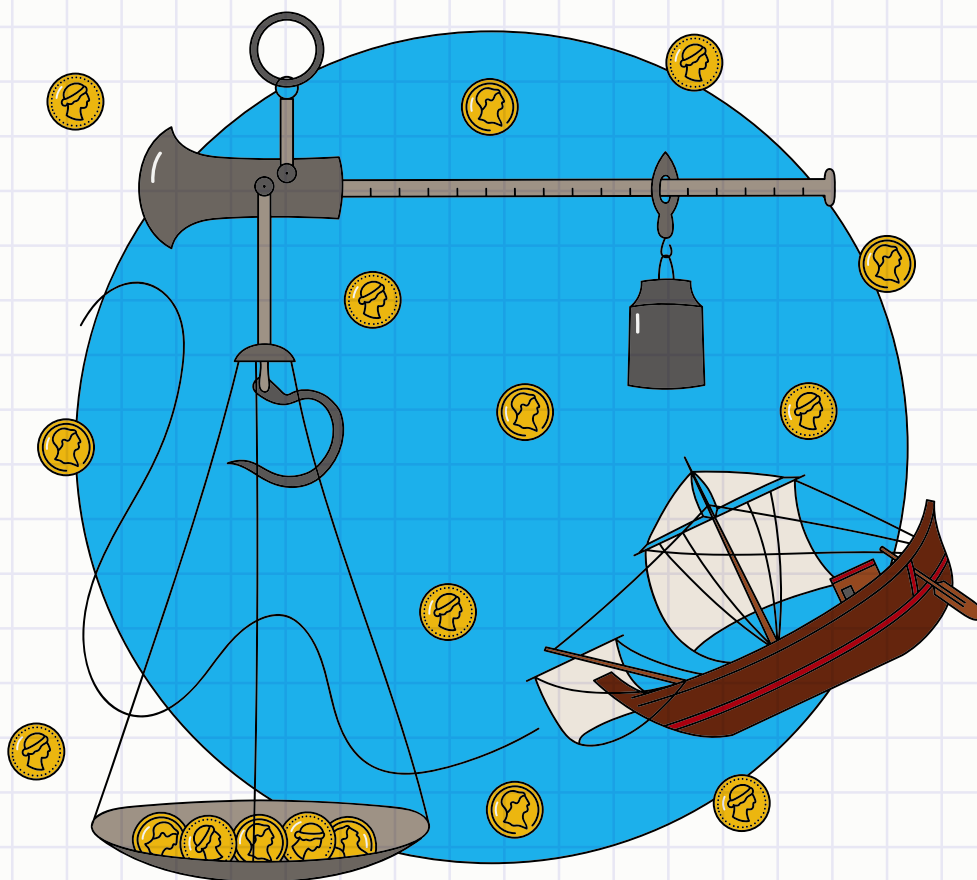
Per allà passava mig món. Perfums, animals, espècies, teixits, objectes exòtics... El món era el seu tema preferit, per a ells era tan divers com preciós.



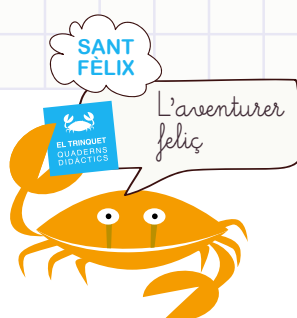
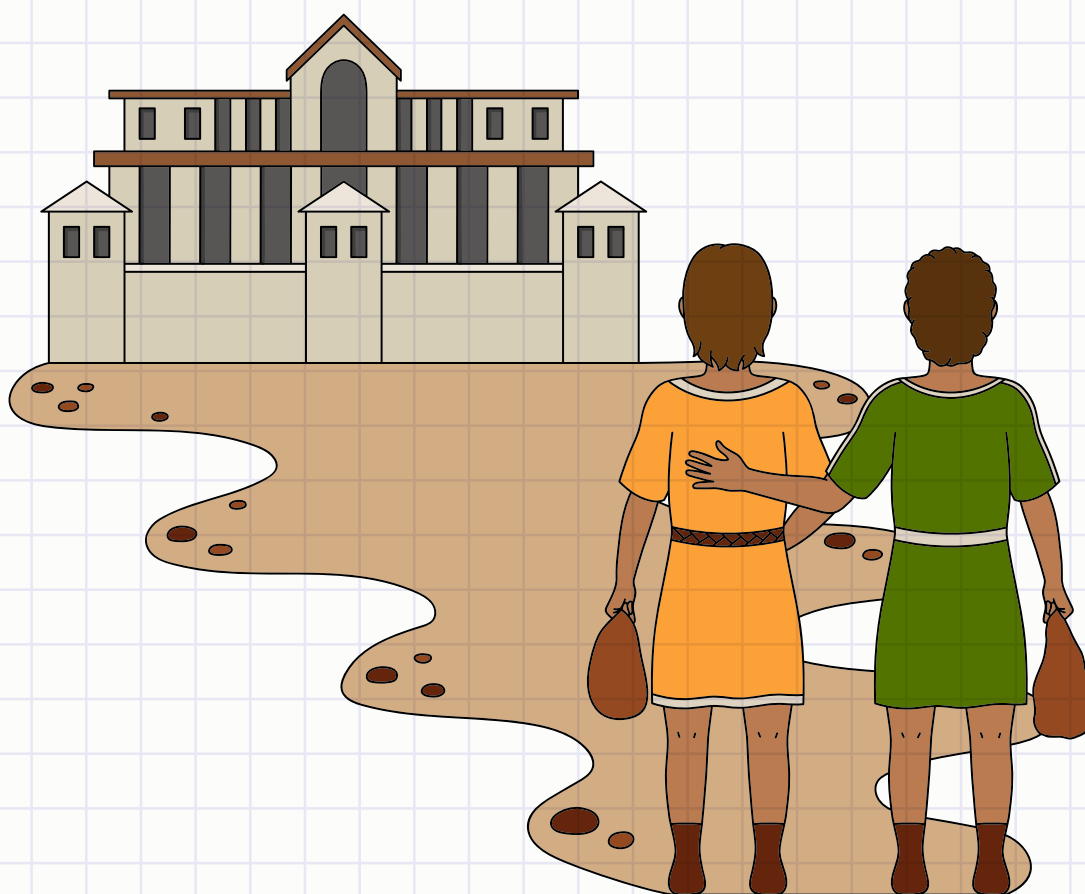
A en Fèlix i en Cuqui també els agradava mirar els estels a les nits. L'univers era el seu segon tema preferit, sentien que era com un animal indesxifrable que els mirava.



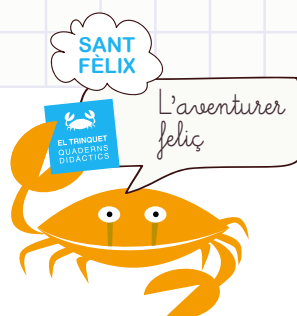
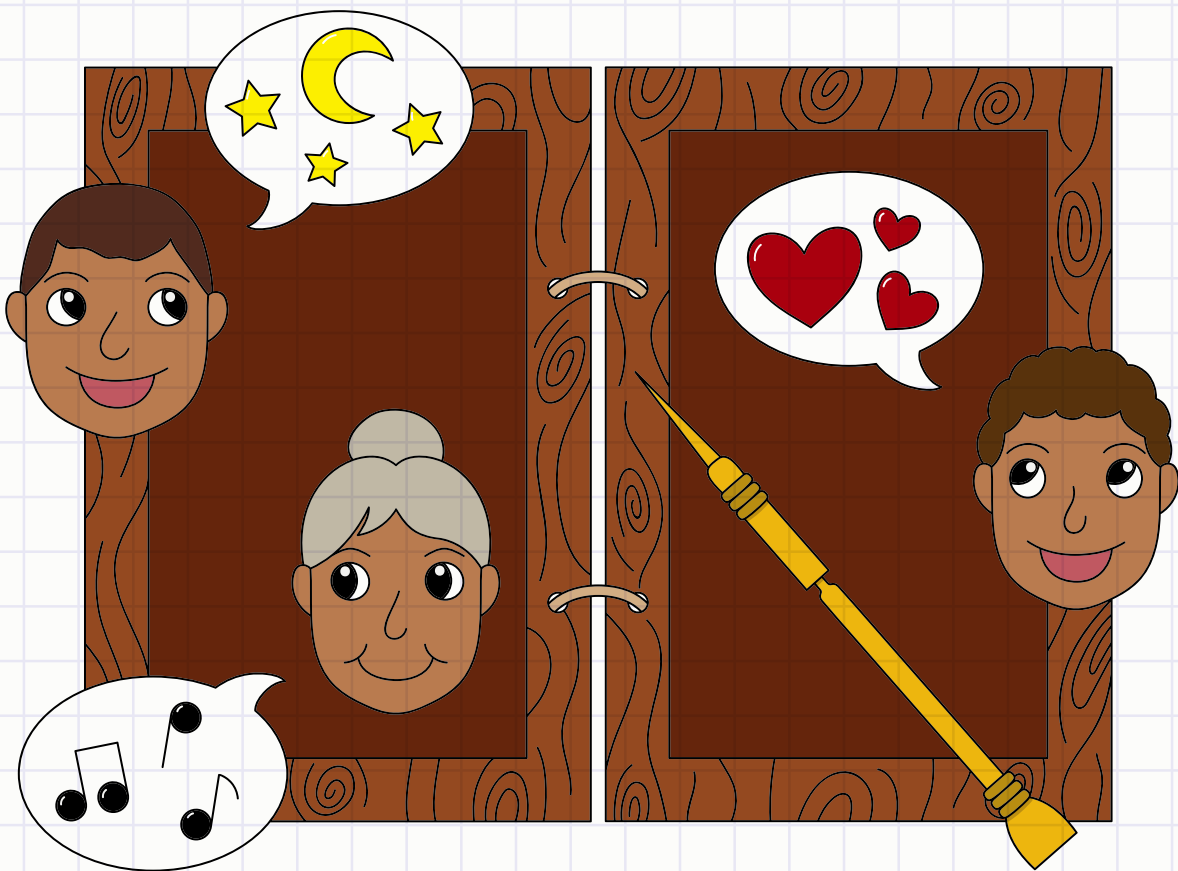
Es van tornar uns grans experts en comerç.
El seu somni era ser aventurers i recórrer el
món. Era el seu secret.



Quan es van fer grans van decidir anar a la universitat de Cesarea. Volien conèixer els savis, i saber què deien del món i dels estels.



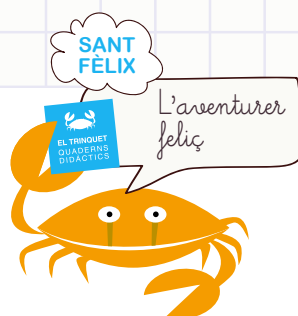
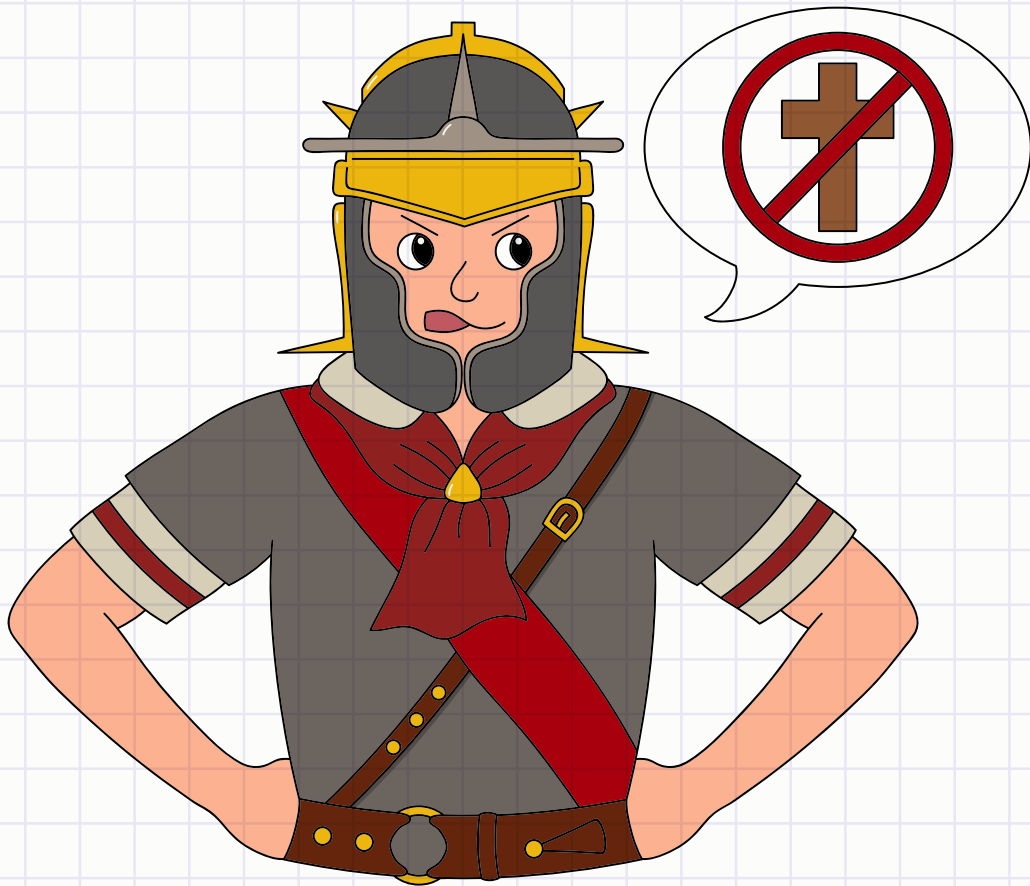
A Cesarea estudiaven i freqüentaven el mercat. Es van adonar que aprenien més coses parlant amb la gent que amb els savis. Allà, al mercat, el món i l'univers eren més vius.



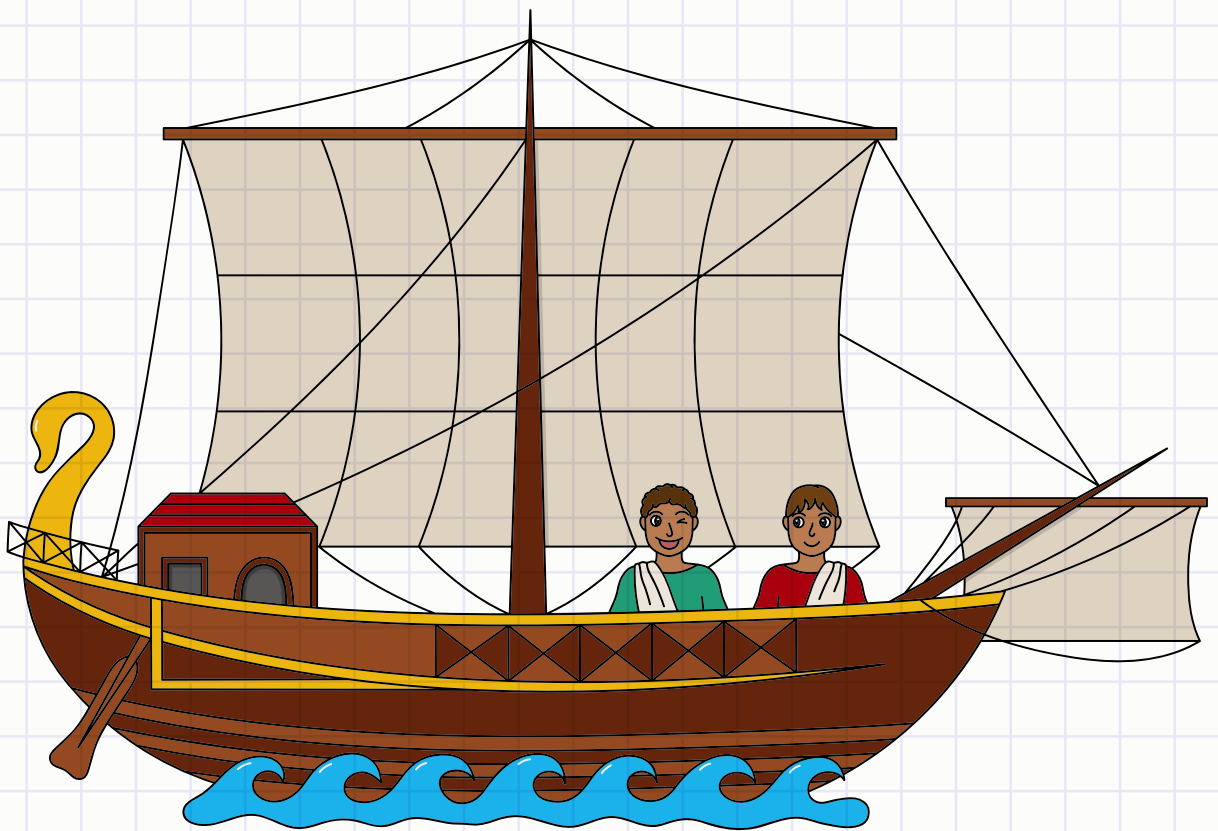
Un dia en Pròxim, un venedor de vi, els va parlar de Jesús, un savi que deia que tots som germans i tenim un mateix pare, que viu als estels i ens estima. En Fèlix i en Cugui es van mirar. Allò els interessava...



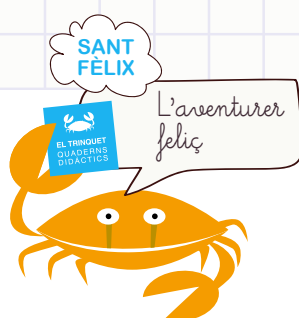
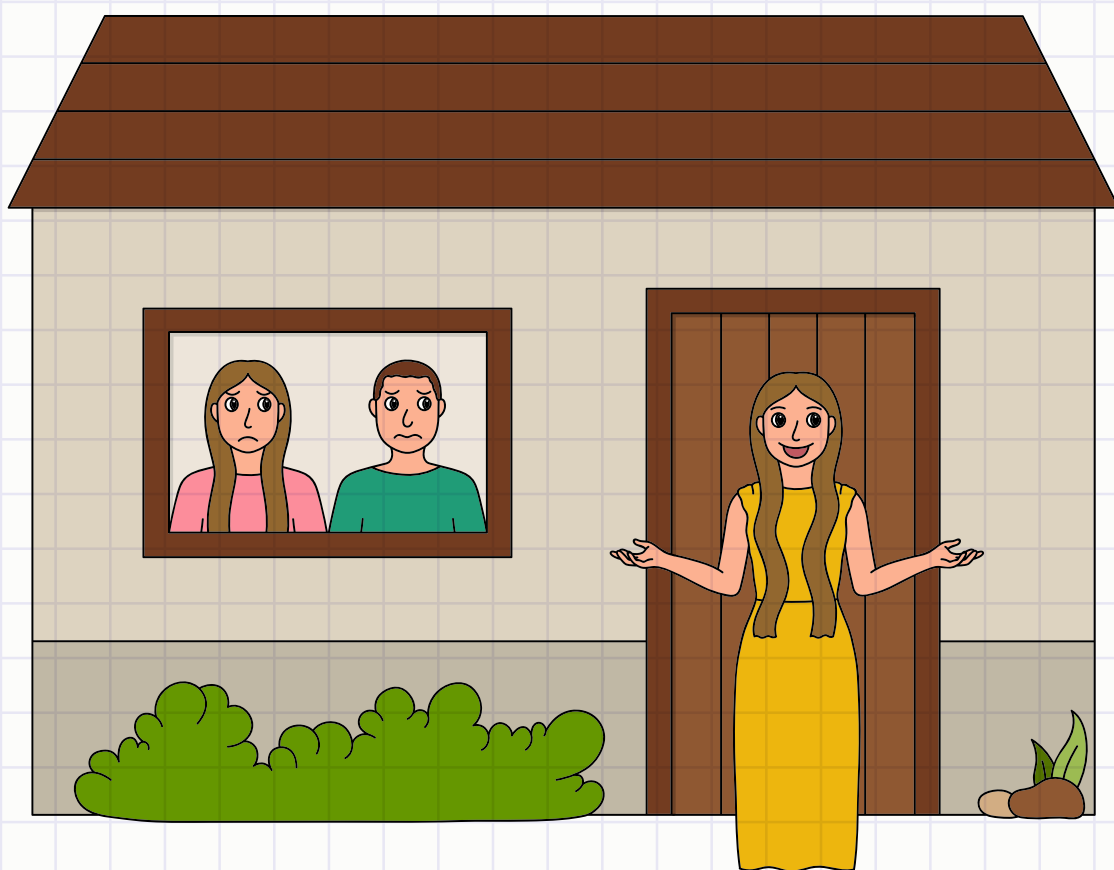
A Roma no els agradaven els cristians, era il.legal i perillós ser-ne, però ells eren uns romàntics. Volien saber més i van decidir fer-se cristians.



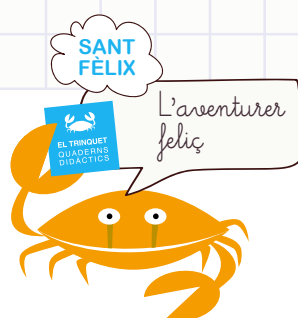
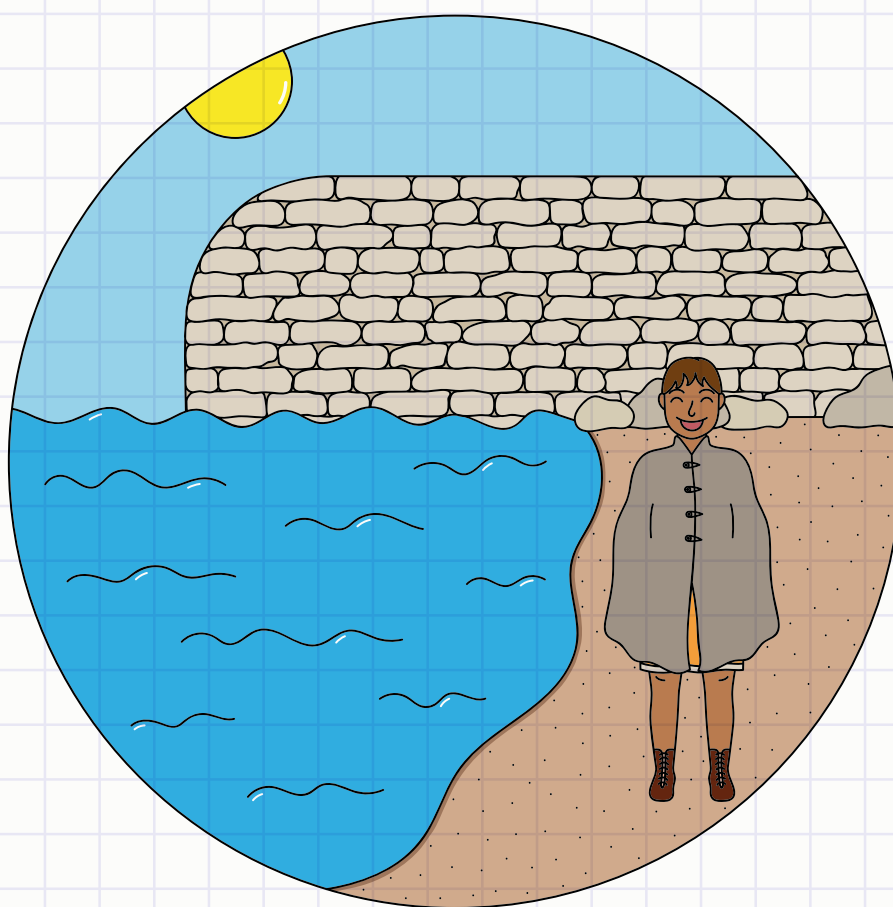
Escoltar les paraules que havia dit Jesús era com escoltar música per a ells, però un dia tot es va desafinar. Roma perseguia als cristians a l'actual Catalunya. Van decidir anar a ajudar-los i van agafar un vaixell cap a Barcino, l'actual Barcelona, disfressats de comerciants.



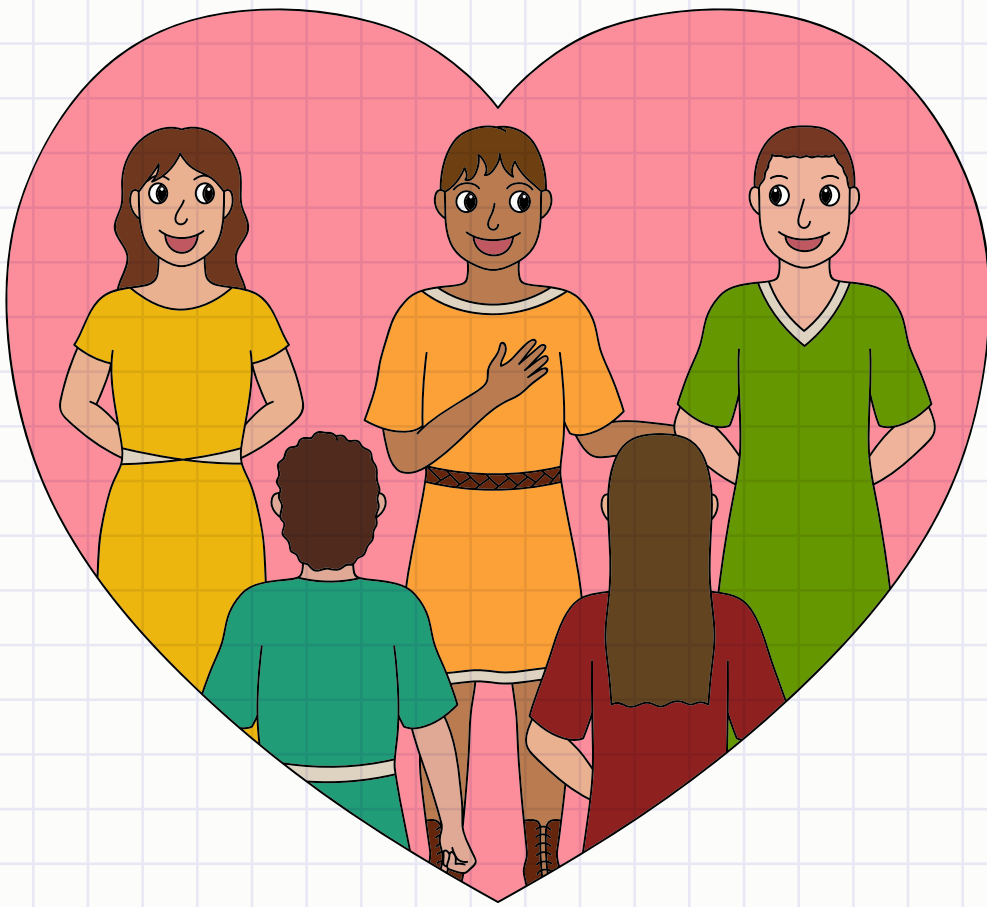
A Barcelona van ser acollits pels pares d'Eulàlia (a l'actual Sarrià), una nena que estimava molt Jesús i feia prodigis. Els seus pares estaven molt preocupats i temien per ella.



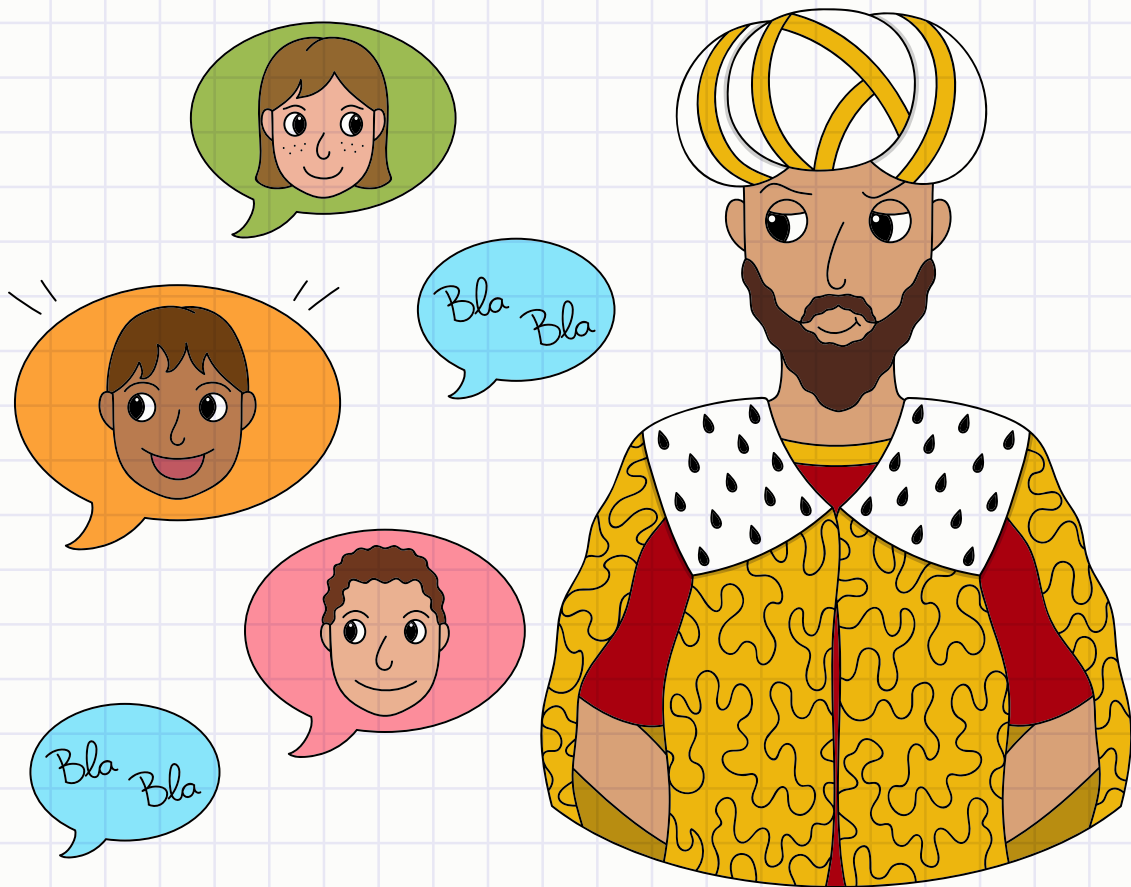
En Cugui es va quedar a Barcelona amb Eulàlia, mentre que en Fèlix volia anar més al nord. Va desembarcar a Empúries i es va traslladar a Girona. Des d'allí tindria una bona comunicació amb el seu amic.



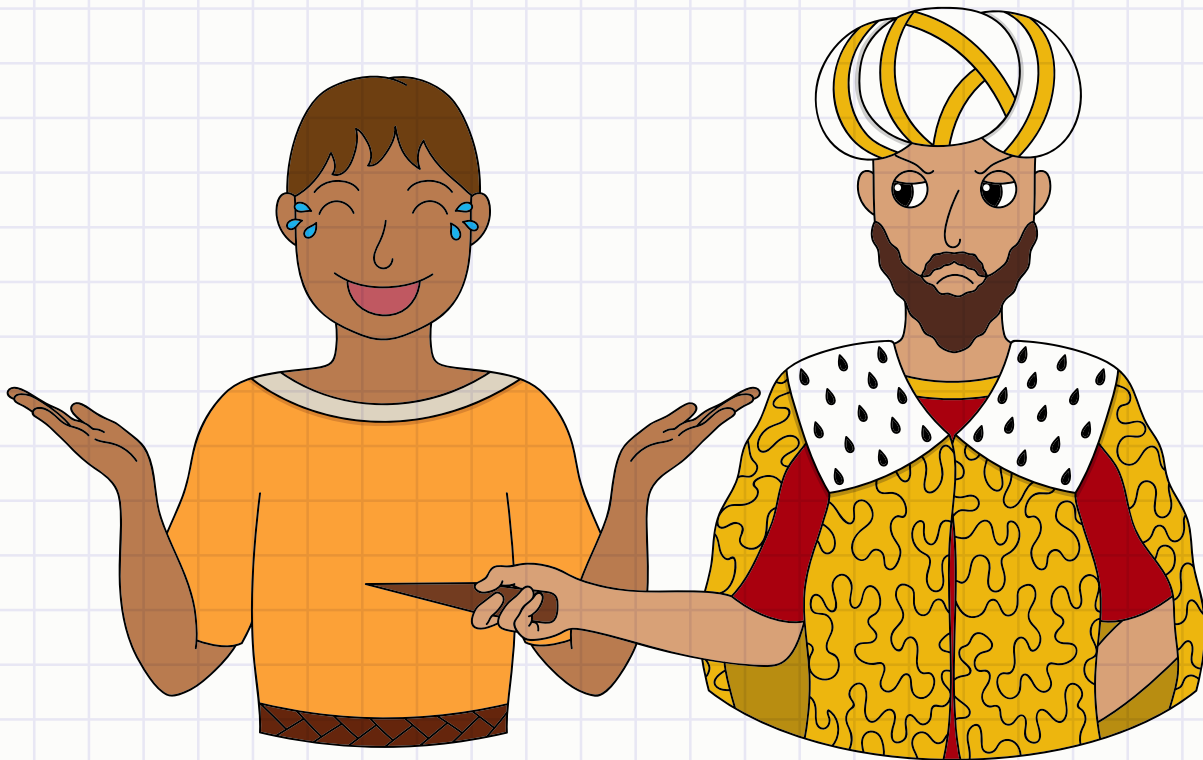
A Girona en Fèlix hi va caure com un gat. De seguida va fer amics i va ser apreciat per tothom. Ajudava i escoltava qui ho necessitava, i no amagava perquè havia vingut.



Un dia a Girona va arribar en Rufí, un lloctinent romà de Dacià, el perseguidor de cristians. De seguida li van parlar d'en Fèlix i el va anar a buscar per empresonar-lo.



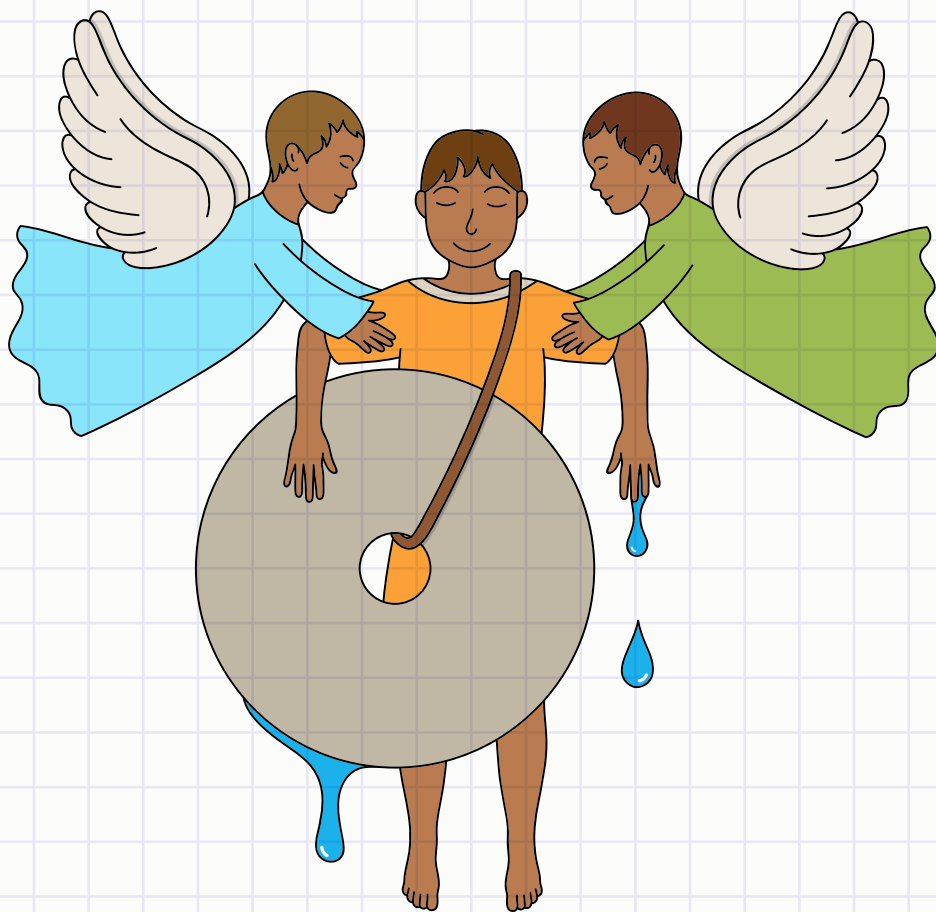
Curiosament en Fèlix no parava de riure. “Com voleu que deixi d’estimar Jesús? És com si em demanéssiu que deixés d’estimar els estels i el món” deia. “Lavors et castigarem” deia Rufí, i Fèlix reia encara més.



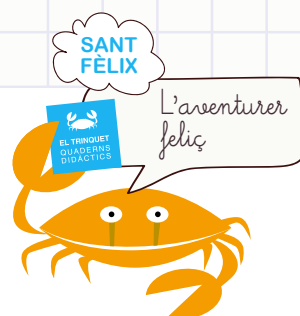
Els romans ja no sabien què fer. Cada cop que li feien mal venien àngels i el guarien. Cansats van decidir que el tirarien al mar lligat a una pedra molt gran.



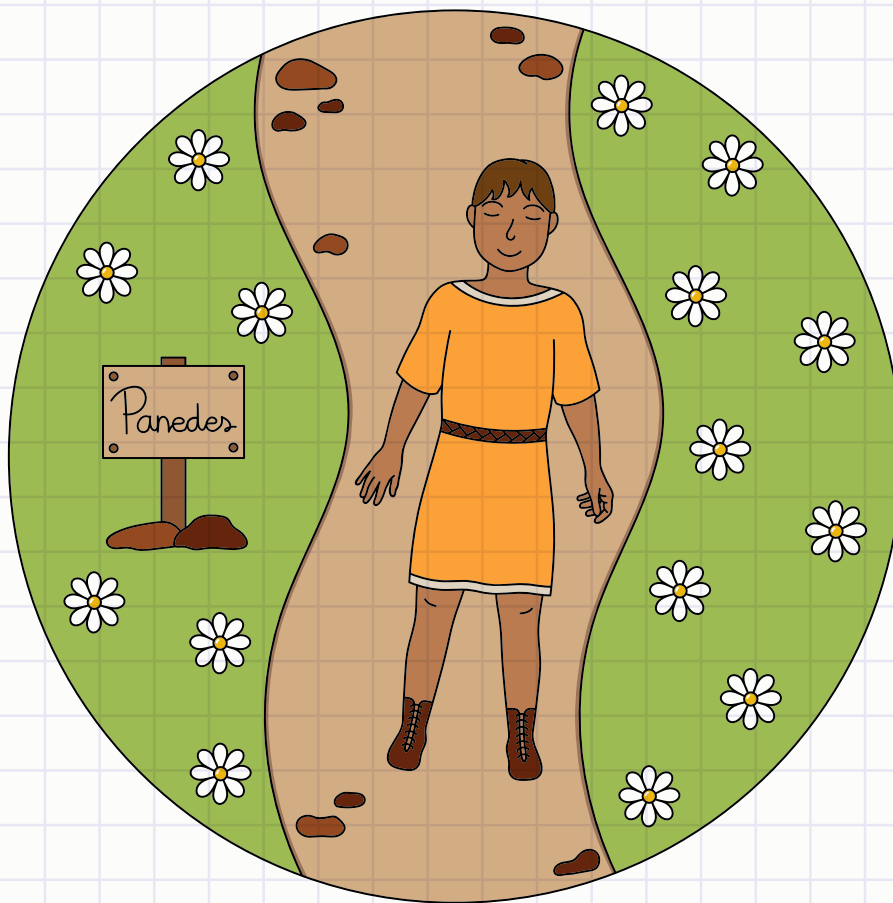
Així va ser com van arribar a Sant Feliu de Guíxols. Van lligar al coll d'en Fèlix la pedra més gran que van trobar (una gran roda de molí) i van llençar-lo al mar. I vet aquí que van aparèixer del cel dos àngels que el van rescatar i el van deixar a la platja com si res.



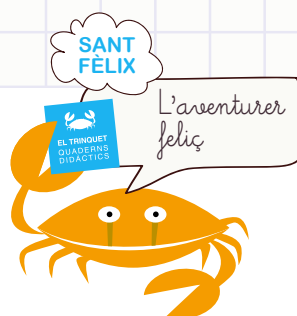
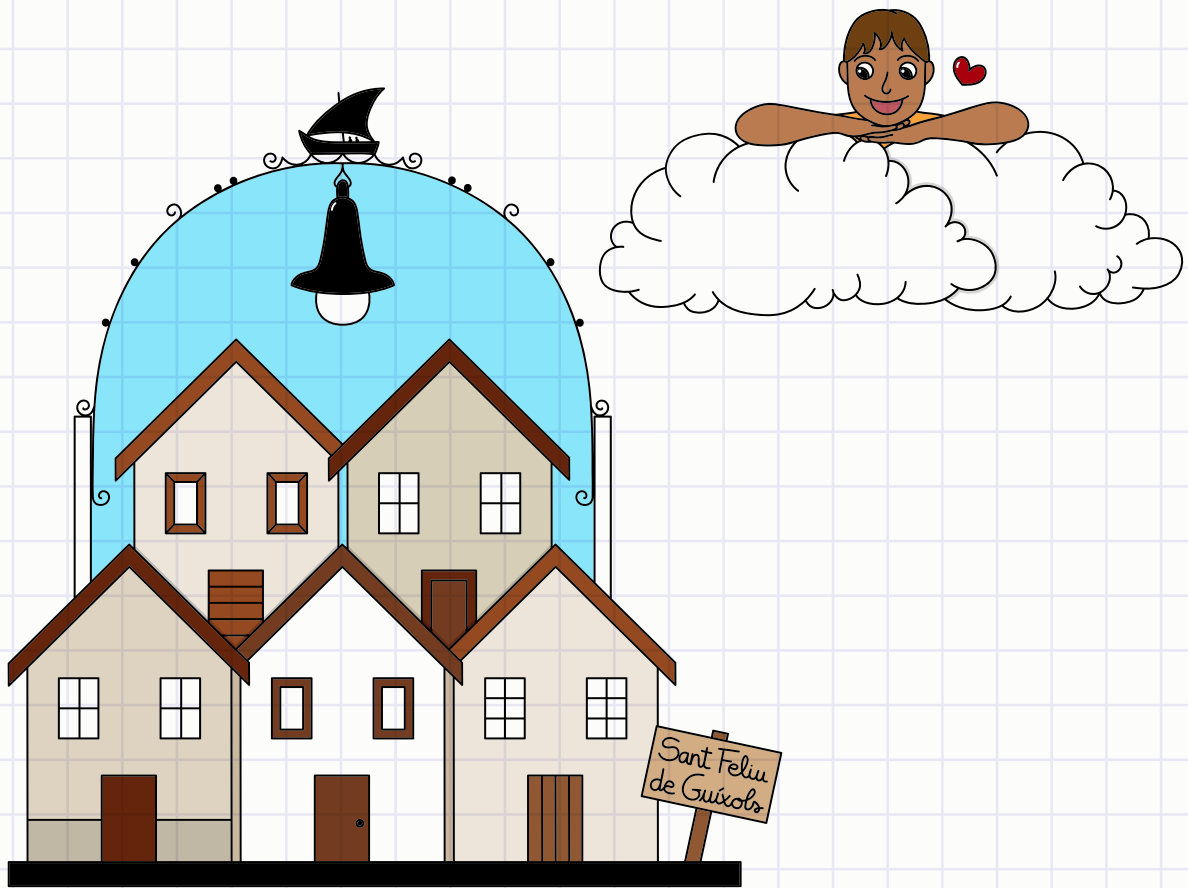
Els romans tremolaven de ràbia i por. Aquell coi de Fèlix no es moria mai. Però, vés per on, en Fèlix es va refredar amb tanta aigua i va començar a esternudar.

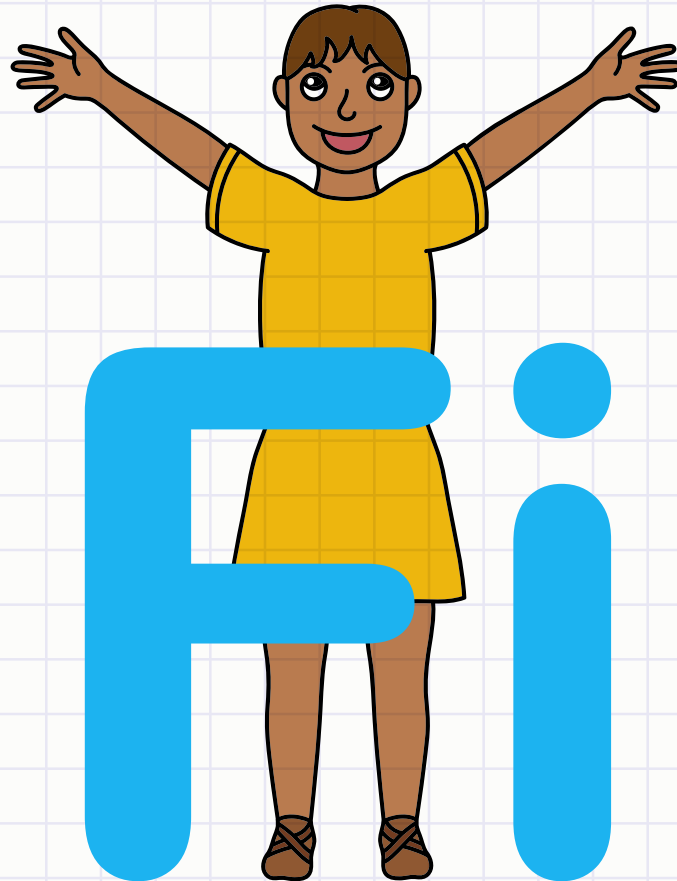


De camí a Girona, després d'un gran esternut en Fèlix es va desmaiar, i allà es va quedar, somrient amb els ulls tancats. Segur que devia pensar; "No m'han ferit les vostres espases i va i se m'emporta un refredat".



De l'Imperi Romà només en queden quatre pedres, però d'en Fèlix tothom se'n recorda. Un noi et africà que va venir a Catalunya amb el seu amic Cugat a ajudar els seus germans, i que va ser salvat per dos àngels a Sant Feliu de Guíxols que ara porta el seu nom. Un noi et que estimava el món i l'univers. Un aventurer que va arribar a Girona i que va morir rient i estimant.





PER QUÈ FEM CONTES?

L'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols custodia més de 2.060 metres lineals de documents i unes 150.000 fotografies. Aquesta documentació conté informació sobre tots els aspectes que fan referència al municipi i al seu entorn des del segle XII fins a l'actualitat.

L'Arxiu Municipal no només guarda la documentació sinó que la dona a conèixer de diferents formes i, precisament, una és utilitzar-la com a base per a material didàctic i contes per als més

petits. Aquests contes parlen de personatges, fets, llocs, edificis, etc. de la ciutat.

En aquest cas, com que el personatge és molt antic (anterior a la creació del municipi) ha calgut recórrer a fonts que no es troben a l'arxiu. A l'arxiu hi ha una reproducció fotogràfica del gravat al qual es fa referència en la introducció i diferents goigs de sant Feliu l'Africà, els quals pertanyen a la Col·lecció Maria Xifró i Girbal.



Per saber-ne més...

Qui era Sant Feliu?

Sant Feliu (Fèlix de Girona o Feliu l'Africà) és el patró de Sant Feliu de Guíxols i va néixer a la segona meitat del segle III a Scillis (també es troba citada com a *Silena*), a prop de Cartago (a l'actual Tunísia). Era fill d'una família noble o benestant. Va morir martiritzat l'any 303, durant l'última persecució de Diocleciana i Maximiana contra els cristians. Aquesta persecució, la més cruel, es va produir principalment entre el 303 i el 311 de manera desigual. Mentre que als territoris occidentals el 306 ja s'havia rebaixat el nivell de violència i hostilitat, a l'orient les persecucions van tenir lloc fins l'any 313.

La imatge de sant Feliu es representa amb la palma del martiri i també amb un llibre i amb dalmàtica, atributs dels predicadors. Aquest fou el tret principal que el va distingir i és recollit als textos que parlen d'ell al llarg de la història. Sant Feliu se'l coneix com a "doctor, apòstol i profeta de Girona". La seva vida i manera de ser s'explica molt bé a la passió escrita al s. VII, coneguda a través del *Passionari de Cardeña* (compilat i elaborat al s. X):

"[...] Sant Feliu, per mar, va anar de Barcelona a Empúries. Allí s'establí, va estudiar les Sagrades Escripures i, amb oració perseverant i desitjos de fer-se benveure del poble, es dedicava a la pregària. Estimava la fe, era cast, sobri, suau, pacífic i veraç. No parava de fer almoina als pobres. Era molt hospitalari i s'oferia als germans que se li presentaven per servir-los amb afecte, alegre i amatent. [...] No solament exhortava el poble a practicar aquestes virtuts, sinó que també inflamava tothom amb la fe cristiana.

[...] Després, doncs, d'haver sembrat perles excel·lents entre el poble, se n'anà a la ciutat de Girona, i allí es comportà semblantment. Moltes matrones, en sentir això, escoltaven molt de gust els paraules del benaurat Feliu, i no solament el tenien per un mercader que donava riqueses terrenals a canvi de les celestials, ans encara li

deien apòstol o un dels profetes que mostrava el camí de la salvació".

Sant Feliu de Girona sovint es confon amb el diaca Feliu, que anà amb sant Narcís a l'actual Augsburg a predicar. Tots dos van morir a causa de l'atac d'uns pagans a finals de l'any 304 a Girona.

La seva vida

Va estudiar a Cesarea de Mauritània (a l'actual Algèria), juntament amb sant Cugat, on tots dos van conèixer el cristianisme i es van fer batejar. Encara que hi ha qui diu que sant Cugat és posterior a sant Feliu. Allà els arribaven notícies de les persecucions contra els cristians.

L'any 303, l'emperador romà Diocleciana (51è emperador romà, 20 novembre 284 – 1r maig 305) va ordenar l'extermini dels cristians. Quan van conèixer aquests fets, Feliu i Cugat, disfressats de mercaders, van marxar de Scillis, on no hi havia persecució, amb la intenció d'ajudar els cristians. Se'n van anar a la Hispània Tarraconense, un dels llocs on la persecució era més cruel, sota les ordres de Publi Dacià, prefecte d'Hispània i governador de la Bètica, i des d'allí viatjaren al nord. Cugat es dirigiria al *Castrum Octavianum* (Sant Cugat del Vallès), mentre que Fèlix va fer estada a Barcelona, on sembla ser que va conèixer santa Eulàlia. En efecte, en la passió¹ d'aquesta santa es cita Fèlix, que era confessor i dirigia la comunitat de verges de Prontia, i Donat, que era prevere i havia estat el seu instructor. A les *Actes del martiri de Santa Eulàlia* (traducció del text llatí del P. Enrique Flórez a la seva obra *España sagrada*, apèndix 2) diu: «El seu cos fou retirat en secret pels cristians i enterrat amb tot respecte. Al seu sepulcre hi acudeixen els necessitats i són guarits. Hi van acudir aviat al lloc on fou col·locada els sants Donat i Fèlix, que unànimement van confessar la seva Fe i seguirien llavors les seves glorioses petjades per mitjà de la gràcia

del martiri. Adreçant-se a la santa amb alegria i goig a l'esperit, va dir Fèlix: "Tu, senyora, has merescut aconseguir la primera la palma del martiri". Però santa Eulàlia, com si deixés veure un somriure al seu rostre, ja segura de l'èxit de la seva victòria, estava pel contrari, preocupada per la salvació del seu company».

La santa vivia² als afores de la ciutat, a l'actual Sarrià, en una família noble. Al seu entorn s'hauria format un petit grup o comunitat de verges; vora la seva casa hi havia un bosc de xiprers. Un dia que la santa hi passejava, tingué una aparició: un àngel li digué que fóra santa i patrona de Barcelona i, en record del prodigi, els xiprers es van convertir en palmeres, arbre llavors desconegut a la ciutat. Per això, la finca de Sarrià tenia palmeres i era coneguda com *el Desert de Sarrià*. Eulàlia, mentre era a casa seva, tenia cura de les oques que s'hi criaven. Per aquest motiu, al claustre de la Catedral de Barcelona hi ha de forma permanent tretze oques, tantes com els anys que tenia en morir, de color blanc, com a símbol de la seva puresa. Eulàlia s'escapà de la protecció de la seva família, que l'havien obligat a amagar-se, per enfrontar-se a les autoritats romanes i retreure'ls el patiment que estaven infligint als cristians. Fou empresonada al carrer la Volta del Remei o al carrer del Call (tots dos al Barri gòtic) i va patir dotze horribles tortures abans de la seva crucifixió. Un dels sofriments es diu que va tenir lloc a la baixada de Santa Eulàlia (Barri gòtic) i, finalment, fou crucificada en una creu aspada a la plaça Pedró (Raval) o bé al pla de la Boqueria (Rambla). En morir, un colom blanc li va sortir de la boca i diuen que una nevada va cobrir el seu cos³.

Després de presenciar el martiri, Fèlix es dirigí a Empúries tot seguint la costa i, des d'allà, se'n va anar a Girona, on s'establí.

Al llarg del seu camí per Hispània, Fèlix va predicar la fe cristiana i es va fer molt conegut, sobretot a Girona. Els gironins el van venerar com a *doctor, apòstol i profeta*, i tot sovint li demanaven que tingués cura de la comunitat i que hi repartís almoines. Finalment Rufí, oficial de Dacià, el va detenir, era l'any 303. El va interrogar diverses vegades al seu tribunal, al principi volia subornar-lo amb riquesa i honors que Feliu rebutjava, tot retraient-li la seva crueltat i tirania. Rufí el va empresonar, però Feliu continuava predicant. Llavors el va declarar culpable i el va fer torturar: el va fer flagel·lar i el va fer arrossegar per un cavall als carrers, places i camps de la ciutat. Un altre cop a presó, Feliu era consolat per visions celestials. Llavors va ser novament torturat i, de nou, consolat.

Fins que Rufí va ordenar que els seus ossos fossin descarnats amb ganxos i que fos arrossegat lluny pels camins. Fou traslladat a diferents pobles; la tradició diu que el van dur al mar, a Sant Feliu de Guíxols, on li van lligar una roda de molí al coll i el van llençar al mar des de la punta dels Guíxols. Novament fou rescatat pels àngels. De retorn a Girona, va morir. Jaume de la Voràgine a la seva *Llegenda àurea* (s. XIII) diu que fou traslladat a Girona per una dona temorenca de Déu. La tradició també diu que el lloc de la mort fou Penades o Panedas, on va morir a la presó o bé a causa del martiri d'arrancar-li la pell i la carn amb ganxos.

Es creu que això succeí probablement el 303 o el 304, per tant és un dels sants del qual es tenen testimonis més

antics. Al *Martirologi de Còrdova* (finals del s. IV) i al *Martirologi Hieronymianum* (començament del s. V) hi figura va Sant Feliu i es donava el dia 1 d'agost com a natalici o data del martiri; això pot indicar que es tractava d'un culte força estès. A Girona va ser enterrat en el lloc del martiri, on s'aixecà l'actual església de Sant Feliu. El poeta Prudenci va escriure, a principis del s. V, en el seu *Peristephanon o Llibre de les Corones*, "la petita Girona, rica en membres sants, exhibirà la Glòria de Fèlix". Segons això, al segle IV – V, els sants Cugat i Feliu tenien a Girona un sepulcre i un *martyrium*, és a dir, un lloc consagrat a la seva veneració però no per a celebració de l'Eucaristia. Aquest lloc esdevindria entre els segles V i VII un important centre de culte i de peregrinació.

El culte a Fèlix es va estendre: el 455 Rusticus, bisbe de Narbona, consagrà a la seva seu una basílica a sant Feliu l'Africà. Aquesta basílica, en la qual es guardaven també relíquies del sant i on es van produir alguns miracles, fou coneguda per sant Gregori de Tours, però fou enderrocada pel rei Alaric II (484-507), perquè li impedia la vista des del seu palau. Al sepulcre de Girona també hi van tenir lloc miracles, per aquest motiu, el rei visigot Recared (586-601), després del concili III de Toledo, va fer ofrena d'una corona votiva d'or.

Al segle VII ja es va redactar la passió de sant Feliu *Passio Sancti Felicis*, probablement l'autor fos el bisbe Nonnitus, fervorós del sant, però el florilegi/llegenda/passió més influent va ser el de Jaume de la Voràgine, *Llegenda àuria*, el darrer terç del segle XIII.

Amb l'arribada dels àrabs, la memòria del sepulcre es va perdre perquè les relíquies es van amagar en criptes més profundes protegir-les d'atacs i profanacions. Al segle X foren retrobades, juntament amb les d'altres màrtirs i col·locades, al segle XIII, en un sarcòfag damunt l'altar de la capella major. Al principi del segle XVIII foren traslladades a sota del faristol on es fan les Lectures.

Per què el dia 1 d'agost és Sant Feliu?

Sant Feliu, com la resta de màrtirs, sants i santes, beats i beates, quan són reconeguts per l'Església catòlica perquè se'ls pugui fer culte de manera pública s'inscriuen en un llibre que s'anomena *Martirologi romà* (*Martyrologium Romanum*). En aquest llibre hi ha la llista dels noms organitzada pels dies de l'any i la data que s'atribueix a cadascun és la data de la seva mort, que es considera el seu naixement al cel (*dies natalis*). La finalitat d'aquest llibre era litúrgica, és a dir, anunciar cada dia el sant a qui s'honoraria l'endemà.

La diferència entre els/les beats/es i els/les sants/es és que els sants reben culte de tota l'Església, mentre que els beats reben culte a nivell local.

El culte a sant Feliu es va difondre amb molta força entre les principals ciutats del sud de la Gàl·lia (Tours i Narbona), d'Hispània (Toledo, Lleó, Xàtiva, Còrdova, Cadis, Sagossa o Sevilla) i, fins i tot, del nord d'Àfrica (Mezloug o Guelma). Es van dedicar al sant textos litúrgics (passió, himne litúrgic, misses, etc.) per a ser llegits durant la

commemoració anual del seu martiri (1 d'agost), una de les festivitats més solemnes del calendari litúrgic visigòtic hispànic (s. vi-vii):

- S. VIII: Oració de Tarragona.
- S. IX: *Sagamentari* de Toledo, *Liber manuale* i martirologis de Lió, de Florus, d'Adó de Viena i d'Usard.
- S. XI: *Liber commicus* de San Millan, *Homiliari* de Silos.

El ritu hispànic, anomenat també *mossàrab* o *visigòtic* va ser la litúrgia desenvolupada a Hispània des del s. VI fins al s. XI, que fou suprimida per Gregori VII. El moment de màxima extensió fou el s. VII, i se celebrava en tota la península Ibèrica i a la Gàl·lia narbonesa.

Una cançó antiga

Dedicada a Sant Feliu:

Els goigs del gloriós Sant Feliu l'Africà

“La narració del martiri de sant Feliu és dels més antics de la península Ibèrica. El culte a sant Feliu va ser especialment important a l'Espanya visigoda (s. V-VII) junt amb altres com els de sant Cugat, sant Fruitós, sant Vicenç i santa Eulàlia, fins que al s. VIII, amb l'arribada dels carolingis, es posaren de moda altres sants com sant Martí, sant Julià, sant Felibert, sant Boi, sant Marcel, sant Sadurn i santa Coloma.”

Cita extreta de: NAVARRO i COMA, Paco. “Anàlisi des del context històric sobre el text de Joan Castells dels Goigs al gloriós màrtir sant Feliu, Africà, parròquia de Sant Feliu de Torelló”

http://www.rostoll.cat/obaga/Faristol/Goigs/Analisi/S_FeliuAfrica_Torello_H.htm

La literatura cristiana que parla de les vides dels sants i llurs miracles és coneguda com a *hagiografia*. Aquest gènere es basa en fets i personatges històrics, però al llarg del temps segurament es farcí amb elements llegendaris a mesura que es confeccionaven himnes, martirologis, oracions, passionaris, etc. Com que l'objectiu era promoure la devoció per aquests herois cristians, les seves gestes es van anar construint a mesura que passaven els segles i van esdevenir tradicions que cada generació ensenyava amorosament a la següent.

Una de les manifestacions de l'hagiografia són els anomenats *goigs*, poemes narratius que relaten les vides dels sants i que imploraven els seus favors i protecció. És un gènere propi de Catalunya i estès per tot el territori català. Els goigs es cantaven en actes i festes rellevants des d'un punt de vista religiós (misses de Festa Major, aplecs, processons, etc.). A cada localitat es cantaven aquells que estaven dedicats als seus patrons.

“Els goigs són unes composicions poètiques de lloança a la Verge, a Déu i els sants principalment. Van adreçats a ser cantats pel poble a les esglésies i santuaris tot lloant l'advocació titular. Les poesies, en català des del seu origen, presenten una estructura estròfica i mètrica molt antiga, derivada de la 'dansa' medieval provençal, que s'ha perpetuat ininterrompudament al llarg de set-cents anys [...]

Quan a partir del segle XVI aquests goigs fins aleshores cantats es comencen a difondre impresos en un full de paper solt, es decoren de forma especial amb una estampilla xilogràfica que representa l'advocació i boniques orles que envolten els versos. Les estrofes es disposen generalment en dues columnes. Al final de les cobles hi sol figurar una molt breu oració i, a banda i banda de la imatge, apareixen un parell de motius decoratius com gerros florals o símbols al·lusius al lloc.”

Cita extreta de: VELA, Nora a *El Far de Puig-Agut*

“En els Goigs hi podem trobar uns elements que són comuns a tots ells, malgrat la singularitat que algun goig pot presentar. Els elements més característics d'un goig es poden definir com:

La Capçalera, que presenta el nom de l'advocació i el lloc on es venera.

El Gravat, o la imatge de l'advocació, que ens serveix per imaginar-nos gràficament l'advocació.

L'Ornament, que normalment solen ser composicions decoratives col·locades a cada costat de la imatge.

L'Orla, o també la sanefa són elements decoratius que envolten tot el text.

El Text, es troba presentat en columnes. Després de cada estrofa es repeteix la resposta (els dos últims versos de l'entrada amb la qual s'inicia el goig).

El Corondell, és l'element decoratiu entre les columnes



Goig pertanyent a la Col·lecció Maria Xifré Girbal (Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guixols)

del text.

La Partitura musical, que comença aparèixer en els goigs a partir del segle XIX.

L'Oració, sovint breu i en llatí.

També hi trobem **La Nota**, sobre indulgències o la devoció. I per finalitzar el **Retall d'història** al darrera del goig, característic dels goigs moderns i sovint signat."

Cita extreta del web de la *Parroquia de la Sagrada Família d'Igualada*

Per a més informació sobre els goigs *Les músiques dels goigs d'Obaga*. Agrupats per Bisbat i Advocació <http://www.rostoll.cat/obaga/Faristol/Goigs/Index.htm>

Podeu consultar també *Goigs i devocions populars*: <https://algunsgoigs.blogspot.com/2011/11/goigs-sant-feliu-africa-martir-de-la.html>

El gravat Què en sabem?⁴

Tècnica: aiguafort i burí. Gravat exempt.

Dibuixant: no consta

Gravador: Adam Elsheimer

Lloc: possiblement obert i estampat a Roma.

Data: anterior a 1610

Procedència original: Col·lecció particular Joan Cortés

La llegenda de Sant Feliu es troba representada en el gravat més antic de les terres de Girona. També podrí-



El gravat que ha inspirat aquesta història.

em dir que Sant Feliu de Guíxols és la població de la qual és coneguda la vista més antiga de Girona. Joan-Maria Bragulat descriu amb detall els elements o iconografia d'aquesta imatge:

"Mostra l'ascensió de sant Feliu al cel. És presentat en primer terme, i sostingut en l'aire per tres querubins. El màrtir vesteix dalmàtica, indici de la condició sacerdotal i porta lligada al coll la roda de molí. El querubí de l'esquerra porta una corona de llorer (la glòria), i el de la dreta una palma (el martiri).

La resta és un paisatge de Sant Feliu de Guíxols. A la banda inferior esquerra tenim un penya-segat coronat per un Castell: és Sant Elm, ermita i fortalesa. A la banda inferior dreta, en simetria, hi ha un altre penya-segat: és Calassanç. Sota el sant naveguen uns vaixells. No és clar si el sant ha estat llençat d'un dels vaixells o precipitat des de Calassanç [existeixen aquestes dues versions del martiri].

A la banda superior tenim la vila de Sant Feliu i els entorns. Trobem, d'esquerra a dreta: fora muralles, el monestir, amb l'església parroquial, el raval i la riera. A continuació, dintre muralles, la vila de Sant Feliu de Guíxols, amb les cases dibuixades com una massa atapeïda. Tot seguit, a la dreta, el raval de Tueda [actual Rambla]".

Segons Bragulat, a la inscripció de la popa de la nau dreta hi ha el monograma AE, que correspon a la signatura d'Adam Elsheimer (8 de març 1578, Frankfurt del Main – 11 desembre 1610, Roma). Pintor barroc, pioner en el manierisme. Diversos testimonis el descriuen com a introvertit i depressiu. Fou deixeble de Philipp Uffenbach i Hans Rottenhammer, va rebre la influència dels venecians (Ticià, Veronese i Tintoretto). El 1598 es traslladà a Itàlia i el 1600 ja s'havia establert a Roma. El 1606 es va convertir al catolicisme i es va casar amb Carla Antonia Sturada de Francoforte amb qui va tenir un fill el 1609. Va morir a la presó el 1610, on fou tancat a causa d'uns deutes.

A la seva obra sovint interpreta motius religiosos o mitològics en un ambient idíl·lic on el paisatge hi té un paper destacat, per damunt de les figures humanes. Malgrat que va morir molt jove (amb 32 anys) i que la seva obra és més aviat escassa, fou molt reconegut i va tenir gran influència en els paisatgistes del s. XVII a Itàlia i Holanda. Inspirà pintors de la talla de Rubens o Rembrandt. Una de les seves originalitats és que pintava damunt de planxes de coure, bona part de la seva obra es coneix per les còpies en gravat que en va fer Hendrick Gout, deixeble i mecenes.

Com Rembrandt, Elsheimer també fou gravador, especialitzat en la tècnica de l'aiguafort.

Aquest gravat es va fer conegut a partir d'una còpia a ploma que en va fer Benet Albertí (Santo Domingo, República Dominicana, 1867 – Sant Feliu de Guíxols, 1942), delineant i professor d'arquitectura, arquitectura mecànica i dibuix lineal⁵. Albertí explicava que havia pres com a model un gravat en coure del qual eliminà la signatura. La còpia d'Albertí va ser molt popular i utilitzada en publicacions, de manera que es desconeixia l'origen i autoria d'aquest gravat.

Datació

Bragulat constata que la representació de la vila en el gravat no coincideix amb la descripció de la vila (muralls, ponts, drassanes de Tueda) del 1602 localitzada per Josep M. Marquès⁶. Per tant, proposa la hipòtesi que l'artista dibuixà partir d'un model més antic.

Bragulat proposa també una data màxima de realització, ja que en la representació d'Elsheimer hi manca el pont de pedra damunt la riera que comunicava la vila amb el monestir i que fou construït el 1586. Per aquesta raó dedueix que el dibuix hauria de ser anterior a l'any de construcció del pont. Segons Bragulat, el pintor devia rebre una còpia del quadre original damunt llenç, actualment desaparegut, que es deuria fer el s. XVI, per enviar-lo com a model al pintor.

L'autor del dibuix

Un altre enigma és l'autor del dibuix, que Bragulat no va descobrir. Una pista pot ser la inscripció ANT. LVI, situada al costat del monograma AE, a partir del qual Bragulat va identificar el gravador. Aquesta inscripció no sembla que sigui cap de les habituals, molt ben sistematitzades per Rosa Vives a la seva ponència "Gravats i estampes: problemàtica del seu tractament i conservació", presentada el 1992 a les 2es Jornades Antoni Varés: Imatge i Recerca (Ajuntament de Girona).

Tal vegada identifica el gravador amb burí, que requeria unes habilitats més properes a l'orfebreria, a diferència del gravador a l'aiguafort (i les seves variants), que era una tècnica utilitzada per pintors.

Però també podria identificar el dibuixant o autor de la imatge original que es va utilitzar com a referència o model per al gravat. Posats a fer hipòtesis, tenint en compte la datació anterior al 1586, la inscripció ANT. LVI molt probablement identifica el dibuixant de paisatges i vistes-mapa de ciutats flamenc Anton van den Wyngaerde, també conegut com a *Anthonis van den Wijngaerde*, *Antonio de las Viñas*, *Antoine de la Vigne* o *Antonio de Bruxelles*.

Wyngaerde probablement va néixer a Anvers entre 1510 i 1525 i va morir a Madrid el 1571. El rei Felip II li va fer diferents encàrrecs, el primer que se li atribueix fou la realització del "Panorama de Londres" (1543-1550). El 1557 l'anomenà "pintor ordinari" i va pintar escenes de les batalles amb Enric II de França. Posteriorment, el mateix monarca li encarregà un inventari gràfic (descripcions corogràfiques) de les principals ciutats i punts fortificats de la Corona de Castella i de la Corona d'Aragó. Així el 1562 es va establir a Madrid i comença a fer diferents viatges fins que va morir. En el primer viatge va pintar Madrid, entre d'altres; el 1563, va dibuixar diverses poblacions de la Corona d'Aragó, com Barcelona o Tarragona, encara que fins al coneixement d'aquest gravat no constava que hagués viatjat cap a Girona. Hi ha notícies que, durant la seva estada a Espanya, també realitzà vistes per encàrrec de la noblesa⁷.

Notes

1 Passio apòcrifa atribuïda a un monjo de Mèrida i que sembla que va ser escrita als segles VII-VIII per les monges del convent de Sant Mario de Mèrida. Es tracta de la passió de santa Eulàlia de Mèrida, el martiri de la qual és idèntic a la de Barcelona. La santa Eulàlia de Mèrida, l'onomàstica de la qual se celebra el 10 de desembre, apareix documentada al llibre tercer del *Peristephanon* d'Aureli Climent Prudenci (s. V), el qual dedica un himne a la santa que possiblement es basa en una passió anterior. Les dues Eulàlies van patir un martiri idèntic i sovint es confonen, fins al punt que hi ha qui planteja que es tracta d'una mateixa persona, nascuda en un lloc i martiritzada a l'altre. A nosaltres ens sembla que la presència de Felix en el moment del martiri podria indicar que era nascuda a Mèrida i que va ser martiritzada a Barcelona.

2 Segons s'explica en la passió de santa Eulàlia de Barcelona. La notícia més antiga que es coneix d'aquesta santa és l'himne que, al s. VII, li dedicà Quirze, bisbe de Barcelona. El fet que aquest text fos escrit 300 anys després del martiri és la raó per la qual alguns pensen que santa Eulàlia de Barcelona és un desdoblament de la santa extremenya.

3 Per ampliar la informació és interessant l'article "Santa Eulàlia" d'Olga Hiraldo i Martí, publicat per Grup d'Opinió Ara Lliures el 27 d'abril de 2013. Disponible en línia a <http://goal.blog.cat/2013/04/27/santa-eulalia/> [Consulta feta el 28 de setembre de 2021].

4 Tota la informació sobre el gravat ha estat extreta de BRAGULAT ISACH, Joan-Maria. *El gravat a Girona. Les terres gironines en 300 imatges antigues (1610-1915)*. Girona: Diputació, 2010, p. 32 – 35.

5 Dades extretes de BUSSOT LIÑÓN, Gerard. *Gent d'un segle. Sant Feliu de Guíxols 1900-2000 (401 apunts biogràfics)*. Girona: Diputació i Ajuntament, 2011.

6 Informació publicada al seu article «Sant Feliu de Guíxols el 1602». *Estudi General*, [en línia], 1981, Núm. 1, p. 131-5

7 Per comparar l'estil del gravat guixolenc amb els dibuixos d'aquest autor, és interessant l'article de Gonzalo Prieto "Las increíbles vistas de las ciudades españolas en el Siglo de Oro", a la revista *Geografía Infinita*, disponible en línia a <https://www.geografiainfinita.com/2017/04/las-increibles-vistas-de-las-ciudades-espanolas-en-el-siglo-de-oro/>

